

Presentació

Andreu Lope Peña
Antonio Martín Artiles

Membres del Grup d'Estudis Sociològics sobre la Vida Quotidiana i el Treball (QUIT)

Departament de Sociologia

Universitat Autònoma de Barcelona

En el moment en què aquest número monogràfic vegi la llum, la realització del III Congrés Català de Sociologia quedarà ja lluny en el temps. Malgrat aquesta circumstància, tenim la seguretat que les aportacions que es van presentar i discutir en l'àmbit de la sociologia del treball tenen prou interès per donar-les a conèixer. És veritat que determinats aspectes, com per exemple el ritme de creació d'ocupació, entre d'altres, han experimentat variacions substancials. És igualment veritat, però, que les tendències de fons que vam tractar a les sessions del congrés continuen vigents en els seus trets principals. Això es fa palès en el que constituïa el tema clau dels debats: les desigualtats.

A la taula de cloenda del congrés vam presentar les conclusions més rellevants del nostre grup pel que fa a les desigualtats que es generen, o que es reproduïxen, en el món del treball. Volem recordar-les ací breument, amb el benentès que bona part dels articles que configuren el monogràfic amplien i omplen de contingut les indicacions que fem tot seguit.

Les desigualtats en l'àmbit del treball productiu, és a dir, el treball entès com a activitat remunerada o mercantilitzada, giren entorn de dos eixos: les desigualtats que es donen en l'accés al treball i les que es concreten a partir de l'exercici mateix de l'activitat laboral. Les desigualtats en l'accés al treball es donen per raons de classe, de sexe, d'ètnia o d'edat que al seu torn expliquen diferències en el bagatge educatiu i formatiu de les persones; un bagatge que, d'altra banda, es mostra com un element de menor importància en l'accés al treball de la que sovint se li atorga. Es fa palès en aquest sentit el fenomen de la sobreeducació, cada cop més visualitzat des de diver-

ses perspectives d'anàlisi, i també l'escassa incidència de la formació com a instrument d'inserció laboral de col·lectius amb dificultats en aquest ordre, com, per exemple, el dels joves aturats.

Les desigualtats en l'exercici del treball, o en les situacions de treball, es presenten a partir de dos grans fenòmens: la segmentació laboral i la inestabilitat promoguda per determinades situacions de treball.

Pel que es refereix a la segmentació, es consoliden col·lectius relativament homogenis dins cada segment en funció d'elements com ara la complexitat del treball, el grau de responsabilitat i d'autonomia a la feina, les expectatives professionals, les possibilitats de promoció, les formes i les possibilitats de representació d'interessos, els ingressos, les condicions de treball i, per descomptat, la relació contractual. Aquesta segmentació es reforça, a més, a l'empresa amb mecanismes com la formació selectiva que es destina als diversos segments o mitjançant les diferents formes de gestió que s'apliquen a grups d'assalariats en funció de la seva importància estratègica en el si de l'empresa.

De tots aquests elements, la relació contractual es configura progressivament com el principal dels que contribueixen a la segmentació i es vincula a més amb el segon dels eixos de desigualtat, la inestabilitat. Són moltes les dades, que pel fet d'ésser conegudes no cal reproduir ací, que mostren com bona part de les *noves* formes d'ocupació –des del treball temporal fins a aquell que s'efectua a temps parcial– es destinen preferentment a col·lectius específics, entre els quals destaquen els joves i les dones. Amb això es configuren formes de desigualtat en l'exercici del treball productiu que, a més i particularment en el cas de les dones, consoliden processos de desigualtat i subordinació en els mecanismes d'accés a l'activitat laboral.

Per la seva banda, segons diversos estudis, la inestabilitat, els canvis no desitjats de lloc de treball o d'empresa, la inseguretat i la incertesa laboral tendeixen a reduir la centralitat que el treball ha tingut en la vida de les persones. Al mateix temps, aquests fenòmens tenen una forta incidència sobre els imaginaris de les persones respecte a l'ocupació i la vida quotidiana. La inestabilitat laboral, per exemple entre els joves amb ocupacions precàries, condiciona i de vegades anul·la els possibles projectes professionals i vitals i, d'altra banda, per a persones que treballen esporàdicament i/o poques hores, les formes de consum i les expectatives vitals depenen cada cop més del treball productiu. Un treball sobre el qual, i de forma paradoxal, hi ha un acord generalitzat en el sentit d'afirmar que perd rellevància en les expectatives i en les vides de les persones.

Sigui com sigui, i aquest és un aspecte que volem subratllar, les

desigualtats en l'activitat laboral no es poden analitzar sense tenir en compte les relacions entre el treball productiu i el treball reproductiu. Aquest ha estat un aspecte desigualment tractat en les diverses comunicacions al congrés; es indubtable, però, que guanya progressivament importància en els estudis vinculats a la sociologia del treball. D'aquesta manera, un tema que és actualment objecte de debat social (probablement per sota del que mereix per la seva importància), el de la reducció de jornada i del repartiment de l'ocupació, per ésser tractat de forma seriosa hauria de preveure també la distribució més equitativa de les tasques productives i de les reproductives.

És en aquest sentit que la sociologia del treball pot intentar tractar la qüestió del *contracte social*, la necessitat del qual es va analitzar també de forma prioritària en el congrés. Sense voler-nos estendre en aquest aspecte, cal subratllar dues reflexions.

La primera és que un nou contracte social entre capital i treball es presenta avui amb una forta asimetria de poder a favor del primer d'aquests vectors. Les transformacions que ha experimentat el món del treball durant les últimes dècades, amb tendència a reforçar les estratègies de flexibilitat promogudes per les empreses, han reforçat aquesta asimetria. Les noves –i flexibles– formes d'ocupació, els processos d'externalització i les estructures en forma de xarxa empresarial en les quals regna la subcontractació i la fragmentació de les condicions i situacions d'ocupació, són alguns dels elements que vam analitzar en les sessions de Lleida i que serveixen per argumentar la creixent asimetria en les relacions entre capital i treball a què fèiem al·lusió. Per aquestes raons, la demanda d'un nou *contracte social* pot aparèixer com una proposta destinada a legitimar les estratègies ja posades en marxa des de les empreses.

La segona i última reflexió en aquest ordre, és que un *contracte social* destinat realment a mitigar les desigualtats en el treball hauria de preveure no solament la millora de les condicions d'ocupació i de les possibilitats d'accés al treball productiu i la distribució més igualitària de l'ocupació, sinó que, a més, hauria de basar-se en la més equitativa distribució de la *càrrega total de treball*, incloent en el concepte treball tot allò que té a veure amb les tasques reproductives o domèstiques. Dificil o no, aquest sembla l'únic contracte social al qual paga la pena aspirar, si el que volem és avançar en el camí de reduir les desigualtats en el treball i en el conjunt de la vida social.

Els articles presentats en aquest monogràfic es vinculen amb les qüestions que hem esquematitzat fins ací. De fet, el grup de treball va tenir en el III Congrés Català de Sociologia més de vint aportacions entre ponències i comunicacions. Naturalment, és impossible presentar-les totes, de manera que de la selecció que hem fet han

quedat fora comunicacions (totes les ponències s'inclouen en el monogràfic) d'indubtable interès als autors de les quals demanem excuses argumentades bàsicament per raons de l'espai disponible.

En el congrés vam estructurar la nostra feina en tres sessions. La primera portava com a títol «Accés al treball i formes de treball com a mecanisme de desigualtats socials». Els articles de Ramon d'Alòs-Moner, més globalitzador, i de Teresa Torns, més centrat en el treball a temps parcial i en la inserció de la dona en aquesta modalitat de contractació, aprofundeixen en bona part dels elements que hem tractat anteriorment i a partir dels quals es concreten mecanismes de desigualtat en el treball. L'aportació de Josep Esplugues se centra en l'atur juvenil des de la dimensió comparativa que permet l'anàlisi de la seva situació en diversos països del nostre entorn.

La segona sessió se centrava en «Les transformacions en el treball». També són tres els articles que hem inclòs d'aquesta temàtica. Àngel Belzunegui tracta des de la lògica organitzativa de les empreses un dels elements que segons molts autors comportarà en el futur immediat noves oportunitats d'ocupació: el teletreball. Francesc Gibert desenvolupa l'anàlisi de les noves formes d'ocupació, a partir d'una perspectiva teòrica que en subratlla les implicacions en termes de flexibilitat. Per la seva banda, Clara Llorens i Enrico Mora se centren en l'estudi de les pràctiques externalitzadores dutes a terme des d'una empresa, els seus efectes sobre l'acció col·lectiva i la resposta a l'externalització des de la mateixa acció col·lectiva.

De la tercera i última sessió, apareixen igualment tres aportacions. Montserrat Navarrete, David Pac i José Ramón Solans presenten un estudi molt interessant sobre la perspectiva dels treballadors respecte a la reducció de jornada. Tots tres desenvolupen la seva tasca com a sociòlegs vinculats a la Universitat de Saragossa, cosa que explica la redacció de la seva aportació en castellà. Vicent Borràs analitza les relacions entre producció i consum i els canvis que experimenten arran de les transformacions que es donen en el món del treball productiu. Inma Pastor, per la seva banda, centra la seva anàlisi en els canvis que tenen lloc en el treball realitzat des de l'Administració pública en funció de la introducció de criteris derivats de l'àrea mercantil.

Finalment, el monogràfic es tanca amb un article d'Andreu Lope i Francesc Gibert que no es va presentar al Congrés. Ubicat en una investigació d'abast més ampli, aquest treball fa un repàs de les aportacions de la literatura espanyola dels últims anys sobre les noves formes d'ocupació i de treball. Proporciona, doncs, les principals fonts bibliogràfiques –i les perspectives en què es fonamenten– sobre bona part de les qüestions tractades en el monogràfic, a les quals serveix de complement.